

יבמות דף פה

שאינן לו סמך אז החמירו בדבריהם יותר משל תורה, ובכך מיישב כל הקושיות.

ומבלי להכנס לכל המשא ומתן, מסוגיין יש קושיא על יסוד הגר"ר מרגליות, שהרי מדובר כאן על איסורי 'שניות' שבפשוטות הן סייג לעריות, ואעפ"כ הגמ' אומרת שדברי סופרים צריכים חיזוק יותר משל תורה. ולכא' הוי' קושיא אלימתא על דבריו.

ואולי י"ל, דהגמ' לעיל אומרת שאיסור שניות הוא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. וכבר נחלקו הקדמונים מהו אסמכתא, הרמב"ם לומד שחז"ל ראו תקנה שצריך לתקן והביאו לזה סמך מהפסוק, אבל אין זה בא מכח הפסוק כלל אלא הוא סתם 'הלבשה' על הפסוק, והמהר"ל בכמה מקומות (באר הגולה באר א ועוד) נוקט שאין זה סתם 'זכר לדבר', אלא זו "דרשת רבנן" בתוך הפסוק, וזו רובד נוסף כיצד לדרוש את הפסוק, ולכן זה נקרא דין דרבנן שהוציאו את זה מתוך הדברי תורה.

א"כ דין שמגיע מתוך דרשת אסמכתא, הגם שיש בו טעם של סייג, אינו נכנס תחת הסוג של סייג, כי אינו נובע מכך שחכמים מצאו לנכון לעשות סייג, אלא הוא נוצר מכח דרשת הפסוק שהיא דרשה דרבנן. וממילא י"ל שאיסור שניות אינו בגדר סייג, אלא בגדר תקנה דרבנן העומדת ליצמה כדוגמת עירובין, וממילא גמרתינו שאומרת שמחמירים בזה יותר מדברי תורה אתי שפיר גם אריבא דהכלל של רבי ראובן מרגליות.

דף פו

ושוטרין הרבים בראשיכם

מבואר בסוגייתנו שהלויים נקנסו בכך שאיבדו את המעשר כשלא עלו עם עזרא. ועוד מבואר בהמשך, שהיה שינוי נוסף, שבתחילה הלויים היו השוטרין בעם ישראל, ואח"כ ישראל נהיו השוטרין.

ובאמת בדברי המפרשים לא עמדו כל הצורך על הגמ' החשובה הזו.

ונפתח במה דאיתא בסוף הגמ' שבתחילה לא היו מעמידים שוטרין אלא מן הלויים ועכשיו אין מעמידים שוטרין אלא מישראל שנאמר 'השוטרין הרבים בראשיכם'.

תמהו המפרשים, וכן העיר רבי ישעיה פיק שאין פסוק כזה בתנ"ך, והוסיף שאפי' ע"י צירוף פסוקים (כדמצינו בתוס' במגילה) לא מצא פסוק זה. וכבר עמד בזה התוס' ישנים (ורוב האחרונים

דברי סופרים צריכים חיזוק

הגמ' אצלינו אומרת בביאור שיטת רבי: הללדו דברי תורה, ודברי תורה אין צריכין חיזוק, והללו דברי סופרים ודברי סופרים צריכין חיזוק. כלומר שמחמירין בדברי דרבנן יותר מדברי תורה.

ונה, דנו האחרונים אודות מה שמצינו בגמ' שפעמים יותר מקילים בדרבנן מדאורייתא, פעמים שרבנן העמידו דבריהם כשל תורה, ופעמים החמירו יותר משל תורה. מדוע פעמים עושים כך ופעמים כך.

הכסף משנה (נדרים פ"ג ה"ט) מבאר בדעת הרמב"ם שדין דרבנן שיש לו אסמכתא מן התורה, לא נאמר בו הכלל שעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, ומפני שלא יבואו לזלזל בו מאחר ויש לו סמך מן הפסוקים, אבל דבר שרבנן תיקנו מעצמם בזה שפיר אמרינן שהעמידו דבריהם יותר משל תורה.

היד מלאכי (כלל רפו) מקשה על הכס"מ מכמה מקומות, כדוגמת התוס' בב"ב מט:; שכתבו לגבי ירושה שדבר שיש לו סמך בתורה, יותר עשו לו חיזוק. וזה להיפך מיסוד הכס"מ.

רבי ראובן מרגליות שהיה בקי נפלא, כתב הערות על שו"ת מן השמים (לרבי יעקב ממארוויש, אחד מבעלי התוס' שהביא שאלות ששאל ונענה בחלום). בתשובה זו מביא הרב מרגליות שיש ג' סוגי דרבנן, וביאר שהכלל הוא כדלהלן:

ישנם דינים דרבנן, שחכמים החמירו בדבר מסוים מחמת הספק, לדוגמה תערובת שרבנן הצריכו ששים, שם יש מקרים שהחמירו יותר ויש מקרים שהחמירו פחות, והדבר תלוי לפי העניין.

יש דינים דרבנן שאין להם שום שייכות עם דאורייתא כגון חנוכה עירובין נטילת ידיים וכדו', בזה רבנן החמירו יותר משל תורה.

הסוג השלישי הוא שרבנן באו לעשות סייג לד"ת, ובזה ודאי שלא עשו יותר משל תורה, אלא עשו חיזוק כשל תורה, כיון שרבנן רק באו להוסיף על של תורה.

ובזה מיושבת הקושיא מהתוס' על הכס"מ, דשם איירי בסוג תקנה דרבנן שבאו ותקנו תקנות, ועל כן הדבר תלוי במקרים, אבל הכס"מ מדבר בעיקר דינים דרבנן, שאם זה דבר שיש לו סמך מה"ת כלומר שבא להיות סייג ותוספת על דאורייתא אזי לא החמירו יותר משל תורה, אבל אם הוא דבר שעומד לעצמו

לא ראוהו, שנדפס בשנים מאוחרות), ומבאר שהכוונה לפסוק בדברים 'ואשימכם בראשיכם', אמנם קשה שהרי עיקר יסוד הגמ' שהפקיעו את הלויים מלהיות שוטרים בנוי על הסדר בין הפסוקים, שבתחילה נאמר כך ואח"כ נאמר כך, ואם הכוונה לפסוק בדברים הרי הוא קדם לפסוק בדברי הימים.

והנה הגמ' אומרת שהלויים פסקו מלהיות שוטרים. מתי ארע הדבר? בפשטות זה היה בבית שני באותו זמן שאיבדו את המעשר. וזה חלק מהקנס. אבל א"כ היה הדבר צריך להיות להתפרש בגמ', והרי לא הוזכר שגם זה חלק מהקנס.

וזכינו לדברים נפלאים בנצי"ב (הרחב דבר פרשת בהעלותך ח, ו), ונקדים בקצרה לבאר את דבריו. כידוע בהמ"ק השני הוא בחינת תורה שבע"פ. אף שבדודאי שגם בבית ראשון היתה מסורת איש מפי איש, אך צורת הלימוד היתה שונה. שהרי המחלוקת הראשונה בכלל ישראל היתה בבית שני, ועד אז הדברים היו ברורים מעיקרא, וגם במקרה של ספק היו מתלבנים בני"ד הגדול ויוצאים מידי ספק ומחלוקת.

אולם בבית שני התרבו הדעות השונות, וכל חכם היה יכול לחדש מעצמו. זה בחינה של תושב"ע שהגילוי של התורה מגיע מצד האדם ולא מלמעלה.

והנה רבינו בחיי בספר במדבר (יח, יט) אומר שמידת הכהנים היא תורה שבכתב, ומידת הלויים היא תושב"ע. הביאור: הכהנים הם התורה יבקשו מפי'הו, והלויים משלימים את מה שהכהנים עושים [ואולי זה הפשט שגם הכהנים נקראים לויים, כי התושב"כ כולל את התושב"ע].

וממילא י"ל שהלויים שעבודתם ברורה, מיציגים את התושב"ע כפי שהיתה בתחילה, מסורת ברורה.

וכאן מגיעים דברי הנצי"ב המבאר, שראו אנשי כנה"ג ברוח קדשם שעכשיו שנחרב בית ראשון, אותו תפקיד של הלויים עובר לתלמידי חכמים, שהן יהיו אלה שיהיו המנהיגים והשוטרים בעם, שרק ע"י כח התורה שלהם שייך להנהיג.

וע"פ הנ"ל אפשר לומר שזה החילוק בין שתי צורות הגילוי. התורה שבע"פ שהיתה מידתם של הלויים היא תורה של מסורת, של בהמ"ק הראשון, אבל התושב"ע שמגיע בבית שני היא שונה. מעתה משתנית צורת הגילוי של התושב"ע, וממילא גם משתנה מי נושא את הגילוי הזה, והתפקיד עובר מ'לוי' לתלמיד חכם'.

כיון שבבית שני אין מקום כ"כ ללויים, מי שהחליף אותם היה ת"ח.

ובזה מבאר הנצי"ב את הגמ' שבתחילה הלויים היו השוטרים ואח"כ השתנה. וא"כ דבר זה לא הגיע מכח הקנס, אלא הוא דבר שממילא המגיע מכח השינוי שיש בין בית ראשון לבית שני.

ואולי י"ל לאור זאת, שזהו הטעם בפסוק הפלאי שהגמ' מביאה, שרוצים להדגיש שיש תושב"ע חדשה שמגיעה מצד האדם ולא מגיעה מלמעלה, ועל כן דוקא כאן מביאים פסוק שלגמרי נאמר ע"י החכמים, ואין לו מקור במה שקיבלנו מלמעלה. וזה משקף את השינוי הגדול, שעכשיו התושב"ע היא 'תורה דיליה' ומגיעה מצד החכם.

מהלך זה מיישב הרבה מן הדיוקים וההערות בסוגייתנו.

דף פז

דרכיה דרכי נועם

אמרין בסוגיין שאם בשעת הנפילה לייבום יש לה בן, פטורה מן הייבום לעולם גם במקרה שהבן ימות, משום "דרכיה דרכי נועם".

[ובקובץ הערות מבאר ד'דרכי נועם' אינו סיבת הפטור, אלא הוא סימן שא"א לפרש שמצות יבום תכלול כזה דין, ועל כן בהכרח לדרוש את המצוה באופן שרק שעת הנפילה קובעת].

למדים אנו כאן כי התורה היא הנעימות והשמחה שיש בעולם. ועל כן לא שייך שהתורה תביא לידי יסורים וסבל.

המשך חכמה (פרשת נח בראשית ט, ז) אומר יסוד עצום: "לא רחוק הוא לאמר הא שפטרה התורה נשים מפריה ורביה וחיבה רק אנשים, כי משפטי ה' ודרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ולא עמסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל (וכיון שלידת ילדים כרוכה בסבל ויסורים לאשה, לא ציוותה התורה על כך), ומכל דבר האסור לא מנעה התורה בסוגו ההיתר, כמו שאמרו פרק כל הבשר, ומשום זה לא מצאנו מצוה להתענות רק יום אחד בשנה, וקודם הצום הזהירה וחיבה לאכול, וכן לא מנעה המשגל מכל בריה לבד ממשה רבינו...". פירוש דרכיה דרכי נועם הוא טעם לכך שלא שייך שיהיו מצוות המביאים סבל לאדם!

ויש פה הערה שמביא המגיד מדובנא (אהל יעקב פרשת פקודי).

הדובנר מגיד שואל שמצד אחד נאמר "דרכיה דרכי נועם", ומצד שני אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. כיצד שני כללים אלה עולים בקנה אחד?

וביאר המגיד מדובנא את הדברים ע"פ משל, ונביא אותו בקיצור. היה עני שלא ידע שהוא יהא מוזמן לחתונה מסויימת, ובאותו ערב מילא את כריסו במאכלים של עניים, לחם שחור עם הרבה בצל ושום. לאחר שסיים את סעודתו הגיעו שלוחים להזמינו תיכף ומיד לחתונה. כשנכנס לאולם ראה את כל המטעמים הנפלאים שיש בעולם, אך לא היה מסוגל לאכול מאומה, מפני שמילא את עצמו בדברים פחותים.

רבי יונתן אייבשיץ (תפארת יונתן על פסוק זה) מביא הסבר נוסף, שעניין הזקן ידוע בדברי המקובלים שנקרא דיקנא, וכלפי מעלה הוא מכוון למידת הרחמים של הקב"ה, וזה הפירוש שאחי יוסף לא הכירוהו כי לא היתה לו חתימת זקן - שהם לא נהגו בו במידת הרחמים ומכרו אותו למצרים, אך הוא נהג עמהם במידת הרחמים.

ועדיין צריך ביאור מה הכוונה שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן.

ובספרי החסידות מוסיפים ע"פ דברי האר"י שהזקן מגלה את קדושתו וכוחו הפנימי של האדם, וכמו שמבאר בספר בית יעקב (לרבי יעקב ליינר) בפרשת מקץ, שכשיוסף יצא לא התגלה כח הקדושה שלו ולא הכירו בו אחיו, והם לא הכירו אף בכח הקדושה שלהם עצמם, אבל כעת ע"י חתימת הזקן הם הכירו בכח הקדושה.

ונצרך את האמור לדברי המפרשים בחומש, ונבאר שכאשר האחים מכרו את יוסף הם ראו אותו כאדם פחות, בעל מחלוקת, בעל לה"ר וכאחד שמחויב מיתה, והם לא ראו את המעלה הפנימית שלו, ואת הגדלות שלו. ועתה שהם באו למצרים וראו אותו בתור משנה למלך, את אותה אשיות הם לא הכירו, וכמו שכתוב ברמב"ן על אתר שהם לא ציפו שהוא יגיע לתפקיד כזה.

ולפי כל מה שדיברנו הכוונה שכשיוסף הגיע לתפקיד הזה נתגלו המעלות שלו, אך כשהם ראו את יוסף בארץ כנען הם ראו אישיות אחרת, אדם קטן, ואין הכוונה למראה החיצוני אלא לסוג האדם.

ומכאן מוסר השכל לא להסתכל על המראה החיצוני אלא על הנקודה הפנימית וכמ"ש המאירי, ולפעמים אדם גדול מסתתר בלבוש של אדם קטן.

דף פט

בהרימכם את חלבו ממנו

אמר ר' עילאה מנין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה, שנאמר ולא תשא עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו, אם אינו קדוש נשיאות חטא למה, מכאן לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה.

רבנו בחיי מבאר שלמדים מכאן שאדם צריך לתת למעלה את החלק הכי טוב, ומצינו כך כבר אצל קין והבל, שהבל שנתן מן המשובח נענה, וקין שהקריב מן הפחות לא נענה.

מהר"ל בדרשת שבת הגדול מבאר שהחלב של הבהמה עולה על המזבח מפני "שהחלב הוא המובחר מן הגוף".

ובספרים הקדושים כתבו ע"פ דברי האר"י שכשכתוב "את חלבו"

כך בנמשל. כדי שאדם יוכל להנות מהתורה הוא צריך לטהר את לבו מעניני העוה"ז, אבל אם הוא מלא ב'בצל ושום' של עוה"ז, אז הדבר יגרום לו שלא יוכל להנות מהמטעמים הגדולים של התורה.

ויסוד הדברים מבואר היטב בדברי הגר"א במשלי על פסוק דידן: "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום", וביאר: דרכיה היינו דרכים רחבים שא"א לטעות בהם כלל, דהיינו לאותם הלומדים לשמה, הם דרכי הנועם העליון. כלומר אדם שכל ענינו הוא תורה לשמה, שם נמצא הנועם הגדול של התורה. אבל אם מדובר בנתיבותיה הרי שבנתיב צר עסקינו, שאפשר לטעות ולסור ממנו, והוא כנגד הלומדים שלא לשמה, כלומר שהלומדים שלא לשמה, מחוברים לתורה בנקודה מאד צרה (של אותו אינטרס), ואעפ"כ כל נתיבותיה שלום, הוא עדיין יכול להתקרב ולהגיע למצב של "מתוך שלא לשמה בא לשמה", אבל לא יהיה לו הנועם העליון.

והיינו ממש היסוד של המגיד מדובנא. שהצורה שבה חלה דרכיה דרכי נועם, הוא רק עד כמה שזו הדרך שלא הרדם, ולא רק נתיב צר.

ויש בדבר זה הכנה ראויה למתן תורה.

ונסיים בסיפור ששמעתי, הנגיד ר' משה רייכמן בשיא גדולתו, כשתמך במוסדות התורה, הגיע לפני הרב שך זצ"ל ושאל: למי יש יותר עוה"ב, האם לרב שלומד תורה כל היום, או שמא לי שאני תומך תורה בכל מקום. ענה לו הרב שך: לגבי עוה"ב אני לא יודע, אבל לגבי עוה"ז פשיטא שיש לי יותר עוה"ז ממך... הנעימות של תורה שיש למי שמחובר לתורה, אין שום דבר שיכול להשתוות לכך!

דף פח

והם לא הכירוהו שיצא בלא חתימת זקן

הגמ' דנה איך שייך שיבא הבעל (לאחר שהעידו שמת) ולא יכירוהו, ואמרינן דמצינו כך לגבי יוסף הצדיק שהכיר את אחיו והם לא הכירוהו, כי יצא מבית אביו בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן.

ולכא' הדברים תמוהים, שהרי עינינו הרואות שגם בני אדם שצמח זקנם עדיין ניכרים.

ומצינו כמה הסברים במפרשים, וננסה לשלב אותם לפירוש אחד.

המאירי על משלי (פרק כ פסוק יא) כותב שלא יסתכל אדם על הצורה החיצונית של האדם אלא על פנימיותו, ואדם צעיר וחכם לא יבוש בפני אדם זקן וכסיל כי חכמתו היא חשיבותו. ומבאר שזה הפי" במה שאחי יוסף לא הכירוהו - שהם לא ראו את מעלתו, אך הוא כן הכיר אותם וראה את מעלתם.

אך עדיין צ"ב איך מפרשים בזה את הפסוק.

הפירוש שבכל דבר בעולם יש ניצוץ של קדושה, ותפקידו של האדם הוא להעלות אותו, וזה הכוונה "בהרימכם" את חלבו ממנו.

ובספר אור המאיר (פרשת קורח) מדבר בהרחבה שתפקיד האדם להוציא את הקדושה מכל דבר, כי בכל פעולה שאדם עושה, קורה משהו: או שגורם לגריעות ופחיתות, או שמביא לידי העלאת הקדושה.

ובזה מבאר את מש"כ במשנה באבות כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכן מה שנאמר בגמרא ביומא שמשאו ומתנו בנחת עם הבריות, שהפ' הוא שהאדם מצליח להוציא את נקודת הקדושה מן הבריות.

ואולי יש להוסיף שזה מה שנאמר בגמ' כאן, שגם אדם שמוציא את נקודת הקדושה מן הרע (-תורם מן הרע), אע"פ שזה לא עיקר התפקיד, אך בדיעבד הדבר נתפס וחל, כי בכל דבר ודבר ובעולם ואפ' בכוחות הרע יש נקודת קדושה שיכולה להצטרף ולעלות למעלה.

דף צ

כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים

ואכלו אותם אשר כפר בהם, מלמד שכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים.

הנה דף זה הוא הדף הנלמד בשבועות, ויש כאן קשר נפלא לחג:

המסילת ישירים (פרק כו) מבאר את גמרתינו כחלק מענין האדם הקדוש שבכל מעשיו הוא מחבר את המציאות לקדושה, והוא חלוק ממעלת ה'טהרה', שטהור דוחה כמה שיותר את ענייני העולם הזה, ואילו קדוש לוקח את כל מעשיו ואת כל הדברים שקשורים לחומריות ומעלה אותם לקדושה. ומבאר שזה מה שאמרו חז"ל שהאבות הן הן המרכבה, שכביכול הקב"ה רוכב עליהם, שכל חייהם הם מחוברים לקב"ה עד שגם הדברים החומרניים נעשים חלק מהקדושה.

וזה מש"כ בגמ' ביומא שהרוצה לנסך יין ע"ג המזבח ינסך יין לתוך גרונו של ת"ח, שהת"ח הוא כמו מזבח שהופך כל דבר שמגיע אליו לדבר קדוש.

ומסיים המס"י שמעלת הקדושה אין אדם יכול לזכות בה

מעצמו, אלא תחילתה עבודה וסופה גמול, תחילתה השתדלות וסופה מתנה, אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו מלמעלה הרבה.

ומוסיף את דברי הגמ' שכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, שאע"פ שאכילה היא דבר חומרי יש באכילה זו את מעלת הקדושה המחברת אותה להקב"ה.

והזכרנו כמה פעמים את דברי מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל שספר מס"י הוא בשביל מי שרוצה להיות ישר, ובתחילה הוא מדבר על צדיק שעושה את הכל ע"פ דין, ואח"כ הוא עובר לחסיד שעושה לפניו משורת הדין, והוא מסיים בקדוש שמחבר את הכל לקדושה.

ישר, צדיק, חסיד, קדוש ר"ת יצחק שהוא עמוד העבודה.

וכאן היא נקודת החיבור לחג השבועות:

שהרי הגמ' בביצה ובפסחים אומרת שלדעת רבי אליעזר בכל יו"ט או כולו לה' או כולו לכם, ודעת רבי יהושע שיש לחלקו חציו לה' וחציו לכם. אך בעצרת הכל מודים דבעינן נמי לכם, מ"ט יום שניתנה בו תורה לישראל הוא. שענין התורה הוא לקחת דבר רוחני גבוה ולהביא אותו כאן לעולם התחתון כדי להחיל עליו קדושה, ובעצרת אנו במהלך זה של נתינת התורה, שיש קדושה שחלה על העוה"ז. בעינן נמי לכם יחד עם לה'.

ושמעתי הארה נפלאה מרבי ישראל ספטימוס שליט"א. הגמ' אומרת 'הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם', ויש לעמוד דבשלמא לר"א ניחא שכאן הוא מודה שצריך גם לכם וא"א לעשותו כולו לכם, אך לר' יהושע שסובר שתמיד חציו לכם למי הוא מודה. וי"ל שגם רבי יהושע אומר שבכל יו"ט מחלקים אותו לב' חצאים של לה' ולכם, אבל שני החצאים אינם נעשים יחד, אלא חצי יום לה' וחצי לכם. אך בעצרת כ"ע מודו שה' לכם הוא ביחד עם ה'להשם', ביחד ממש. וגם בשעת הלימוד ועבודת ה' יש גם את החיבור העצמי לקדושה של ה'קדוש'.